

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ
НАУКИ“
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ”

ЯВОР МАРИНОВ ЯНКОВ

**Социално-политически идеи на аграризма в българската
модерност**

Автореферат

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна
степен „доктор“

Професионално направление 3.3 Политически науки,
Докторска програма „Политология“

Научен ръководител:
доц. д-р Калоян Смилков

ВАРНА
2023 г.

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ
НАУКИ“
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ”

ЯВОР МАРИНОВ ЯНКОВ

**Социално-политически идеи на аграризма в българската
модерност**

Автореферат

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна
степен „доктор“

Професионално направление 3.3 Политически науки,
Докторска програма „Политология“

Научен ръководител:

доц. д-р Калоян Смилков

Рецензенти:

доц. д-р Николай Попов

проф. д.п.н. Карим Наама

ВАРНА

2023 г.

Дисертационният труд е в обем 251 страници. Състои се от увод, изложение в 3 глави, заключение, списък на използваните източници.

Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи.

Основният текст е в обем 236 страници.

Използваната библиография включва 185 литературни източника на български, руски, английски, френски език.

Във връзка с темата на дисертационния труд са направени 3 публикации.

Авторът на дисертационния труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Администрация, управление и политически науки“ при факултет „Международна икономика и администрация“ на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Администрация и управление“ при факултет „Социални, стопански и компютърни науки“.

Публичната защита ще се проведе на открито заседание на научното жури на 27.11.2023 г. от 11,00 ч. в Заседателната зала на Ректората на ВСУ „Черноризец Храбър“. Материалите по защитата са на разположение на всички заинтересовани лица в канцеларията на катедра „Администрация, управление и политически науки“, както и на сайта www.vfu.bg, раздел „Докторантури“.

I. ОБЩО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯТ ТРУД

1. Увод

В научните рубрики се е наложило становището, че изследването на социално-политическите феномени изисква интердисциплинарен подход. Анализът и синтезът трябва да бъдат осъществени през фокуса на много и разнообразни науки, като започваме с културна антропология, социална история, политически науки и т.н. В процеса на изследването са създадени различни теории за произхода на аграризма.

2. Актуалност и значимост на темата на изследването

Актуалността на феномена аграризъм в политическата история и теория на държавите е общоприет цивилизационен факт. От една страна аграризма буди интерес, като научен проблем, чрез неговото съществуване и включване в икономическия живот, а от друга разрастването му като форма на производство и възпроизводство (т.е. как една визия за света се възпроизвежда и трансформира). Самият факт на неговото съществуване в индустриалното и пост-индустриалното общество като политически и икономически възглед е политически феномен, не само заради негативната му конотативна употреба.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследователския интерес е *homo ager* (аграрния човек), неговите социално-политически импликации проявени чрез разнообразни политически форми през различните културни периоди. От тази гледна точка **предмет на изследването**, на първо място е аграризмът в антропологичен, социален и политически контекст. На второ място е мисията на *homo ager* и неговото участие в социално-политическия живот.

На трето място са корелациите между аграрните идеи и държавно политическите процеси.

4. Цели и задачи

В изследването се поставят следните **научни цели**:

Първо, въз основа на теоретичните постановки за социално-политическа стратификация да се изяснят характеристиките на селяните и селото. След трансформацията на *homo ager* той спира да бъде зависим от природата, която е основната причина за по-малкото или повечето земеделски блага чрез които е можел опита му да се възпроизведе.

Второ, да се разгледат отношенията между аграрните лидери и аграрните последователи в рамките на политическия процес.

Трето, да се изследва ролята на *homo ager* и връзката му с политическите идеи реализирани в законодателни и институционални такива.

Четвърто, да се разгледа ролята на аграрната култура на селото като фактор за участие в политическите процеси.

Постигането на поставените цели ще се осъществи и с решаването на следните изследователски **задачи**:

Първо, да се изследват характеристиките на *homo ager* в антропологичен, социален и политически план.

Второ, да се обоснове политическата идеология на аграризма.

Трето, да се анализира връзката между политическите идеи на аграризма и институционалните политики.

Четвърто, да се анализира различните форми на взаимодействие между аграризма и последствията за държавните институции.

Поставените **цели и задачи** са насочени за обосноваване на основната **теза** на изследването.

5. Авторова теза

Основната теза на дисертационния труд „Социално-политически идеи на аграризма в Българската модерност“ е, че стратификационните характеристики на *homo ager* определят рецепцията на неговите исторически и политически ценности. В посочения контекст настоящата разработка подчертава, че са налични специфични прояви на българския *homo ager* в политическия живот и характерните страни на този образ са проявени в исторически и битов аспект. В научните рубрики аграризма се е разглеждал като политическа идея реквизирана в различни исторически формати и като народопсихологическа характеристика, а не като стратификационна. В този смисъл аграризма е разгледан в дисертацията, не като лингвистична конотация (село, селянин и т.н.), а като социално-политически конструкт. В посочения контекст настоящата разработка има тезата, че са налични специфичните прояви на българския *homo ager* в политическия живот на страната и характерните страни на този образ, проявени в исторически и битов аспект.

6. Методология на изследването

Научното изследване се осъществява с прилагането на следните **методи**: сравнителен, стратификационен, документален и антропологичен. При анализиране на периодизацията при проявите на аграризма, е експлициран културния опит на *homo ager* от различни исторически епохи. В конкретния случай фокус представлява епохата на Българското възраждане, което съвпада с епохата на Българската модерност. Това е направено с цел да се изясни каузалността при проявата на тези феномени. Класификационната разработка се опира върху **стратификационния подход**. В детайли се изследват и описват историческата ситуация и корелациите между множество феномени, събития, процеси, лица и класи.

Целта на изследването не би била възможна за постигане без комбинацията от методи.

7. Ограничения на изследването

Ограниченията на изследването са два вида исторически и системни. Първите обхващат периода от Възраждането и Модерността, а другите стратификационната структура на българското общество. Важно уточнение е, че авторът е визирал социално-политическите идеи като основополагащи ценности изграждащи *homo ager* в историческият континум от Античността до модерността и като такива той е съумял да подчертае непреходността на аграризма.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е с обем 257 страници. Състои се от увод, изложение в 3 глави, заключение, списък на използваните източници. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи.

Основният текст е в обем 251 страници.

Използваната литература включва като брой 189 източници на няколко езика, български, английски, руски, френски.

Във връзка с темата на дисертационния труд са направени 3 публикации.

Структурата на дисертационния труд изглежда по следния начин:

Съдържание 2

Увод 3

Глава I Стратификация на селяните в политическата история	8
1.1. Политическа стратификация на селяните в античността	8
1.2. Политическа стратификация на селяните в средновековието	26
1.3. Политическа стратификация на селяните през модерната епоха	53
Глава II Културна класификация на аграризма	67
2.1. Културата на източния аграризъм	67
2.2. Културата на западния аграризъм	100
2.3. Социално-политически идеи на аграризма на Балканите	118
Глава III: Периодизация на аграризма в българската история	144
3.1. Аграрният фолклор в българското възраждане	144
3.2. Аграризмът и модерната педагогика	183
3.3. Политическата идеология на земеделските организации	219
Заклучение	243
Използвана литература	247

III. КРАТКО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Идеята на дисертацията „Социално-политически идеи на аграризма в Българската модерност“ е да бъдат изследвани стратификационните характеристики на *homo ager* и историческа рецепция на неговите ценности.

В научните рубрики се е наложило становището, че изследването на социално-политическите феномени изисква интердисциплинарен подход. Анализът и синтезът трябва да бъдат осъществени през фокуса на много и разнообразни науки, като започваме с културна антропология, социална история, политически науки и т.н. В процеса на изследването са създадени различни теории за произхода на аграризма.

Библиографски преглед

Разгледани са изследователските възгледи на Димитър Маринов „Народна вяра и религиозни народни обичаи”, Минчо Драганов „Душевност на българския селянин“, Николай Генчев, „Българско възраждане“, „Очерци. Социално-психологически типове в българската история“, Досю Лангазов „Малкото българско село“, Румен Даскалов „Преплетените истории на балканите“, „Между изтока и запада. Български културни дилеми“, „Големите разкази за българското средновековие“, от българските учени. А по нататък са приложени идеите на световните автори, John D. Bell (Джон Д. Бел) „*Peasants in Power. Alexander Stamboliski and the Bulgarian Agrarian National Union, 1899-1923*” (Селяни на власт. Александър Стамболийски и българският земеделски съюз, 1899-1923), Edward Dicey (Едуард Дайси) „*The Peasant State. An Account of Bulgaria in 1894*” (Селската държава. Разказ за България през 1894), Annie Moulin (Ани Мулен) „*Peasantry and Society in France since 1789*” (Селяни и общество във Франция през 1789), Paul Gentizon (Пол Жентизон) „*L'Influence française en Bulgarie. Essai sur les rapports franco-bulgares d'après-guerre*” (Френското влияние в България. Есе за френско-българските отношения след войната), David Moon (Дейвид Мун) „*The Russian Peasantry 1600-1930. The World the Peasants Made*” (Руското селячество 1600-1930. Светът който създадоха селяните.)

Глава I

Глава първа носи заглавието „Стратификация на селяните в политическата история“

Първи параграф (1.1) се занимава с политическата стратификация на селяните през античността. Разгледана е информацията за селяните в античността, която е оскъдна и разпиляна в различни източници. Това важи в още по-голяма степен и място за техните общества по нашите земи. Стратификацията на античните селяни е необходима за подредбата и точното място на прослойките спрямо напълно новопроизлезлите и непознати към момента слоеве. В проблематиката на античното значение на думата *морал* се забелязва и нейното унаследяване сред античните семейства - там, където оцеляването изисква да са събрани на едно място старите и младите, като обучението се изразява единствено според инициационната традиция *от уста на ухо*, от най-възрастния към най-младия, което изкривява реалната представа за политическото дотолкова, колкото най-възрастните са само наблюдатели на политическите процеси. Стратификацията на античните селяни се подрежда с *Енеида* на Публий Вергилий Марон (70-19 г. пр.Хр) обединено като общност на главите на домовете, представящи се в големи семейства, подчинени на семейния морал и религия. Проблематизирането на подреждането започва с разделението на две от големите творби на Античността - „*Илиада*“ на Омир и „*Енеида*“ на Вергилий. Още Омировият епос Илиада описва Еней, синът на Анхиз и Афродита, който е родоначалник на Юлиевия род, основателят на Рим – новата Троя. Въпреки че селяните са живеели в малки и отдалечени от градовете населени места, при тях не е липсвала обвързаност към обичаите, както тяхното почитане и отдаване на почести и дарове - това е тази римска образованост, макар и неграмотни, чрез песни те са „образовани“ относно произхода и историята на боговете. Творбата „*Идилли*“ на Теокрит е в категорията селски трудови песни, в която терзанията на овчари, козари, жътвари, оприличавани в повечето случаи като селски бедняци, биват представени през призмата на техните ежедневни проблеми, които можем да сметем, че са свързани предимно със саркастични бележки, насочени срещу господаря „работодател“, като за

основна тема може да се приеме тази за любовта и **възпроизводството**. Античните селяни са зависими от природата и нейните щения, но те могат да бъдат напълно независими от инфлационните процеси, които са известни още от Античността. Използването на по-евтини сплави и подмяната на един с друг материал при изработката на монети, е довеждало до инфлация през Античността, както и различни заповеди, които забранявали обмяната на износени монети срещу стока, която почти винаги е била продукция, изработена от античните селяни. Дотолкова доколкото трансформацията на определени знания и така в рамките на вертикалното поле, което се състои от управление на себе си, управление на семейството, управление на държавата, само така можем да схванем цялото преобразяване и да разберем, че малките отделни моменти от живота на античните селяни в техния бит се явяват несъществени относно стратификацията, а какво правят и кое не им е позволено да направят, остава етически въпрос за всеки стратификатор.

В следващият параграф (1.2.) се разглежда политическата стратификация на селяните в средновековието. Средновековното разбиране за политика, няма как да не е продиктувано от предходната епоха, а именно Античността. Не само средновековието, но и модерността би изглеждала по друг начин без „Държавата“ на Платон и „Политика“ на Аристотел. Съвкупността от трудовете на елинските философи представляват съвети как да се управлява, общество, държава и други. Области като икономика, етика, морал, култура, история, социологически течения са търсили своето място в историческата битийност. Средновековието спрямо Античността, дори в техническо отношение по-скоро възприема и разпространява „оръдия на труда“ (рало, воденица) отколкото да изобретява нови. Съвкупността от всички заедно и поотделно и тяхното рационално представяне е част от политическата история. Проблемът за властта се пренася през вековете в средновековието символи

на властта са корона, трон, скиптр, жезъл и други. Осветляването на техните функции като институция задават полето на властта и демонстрират включващите и изключващите елементи на символизма. Корелацията между средновековния „интелектуалец“ и селянина е ясно изразена в идеята за превъзходство на първия. Той не се бори срещу селянина, неговият антагонизъм е срещу благородника, в който той вижда единствено заплаха. Свободата на нравите и духа на средновековните „интелектуалци“ и критика към религиозното общество е ясно представена в *„Роман за розата“* на Гийом дьо Лорис и Жан дьо Мьон, изградили цяла теория за свободната любов. Роман представящ раждането на новата форма на власт в човешкото общество, била тя въображаема или идеологическа. Бедността и щедростта са еднакво представени, както и еднакво осъдени. Връзката между тях е причината за липсата на развитие в средновековната икономика. Във *„Въображаемият свят на Средновековието“* Жак Льо Гоф разглежда модела „гората-пустиня“ като източник на свидетелства и творби, които се опитват да я представят като пуста и празна и от там направените с нея аналогии с пустинята в Библията облагодетелствана от мистицизма. От което произлиза, че културните модели на средновековието произлизат от Изтока (Библията). „Гората-пустиня“ се явява диаметрална позиция с града, която не е главна за средновековието а опозицията културно-диво. Пазарната икономика през XV – XVIII век. се идентифицирала с принудителни форми (социални, културни и политически) пораждайки противоборства не само сред аграрните слоеве. Фернан Бродел ни представя едно подчинено типологично изследване върху преиндустриалния свят който променя из основи живота на селяните. Представени са множество необичайни теми за средновековието, който от своя страна показват една обща хомогенна история, обгръщайки полето на действие на преиндустриалната „икономика“ и го обхваща в цялата му плътност. Специално внимание върху трите съсловия обръща Жорж Дюби. Селското население е

доминираща прослойка в Средновековието. Факт който не подлежи да обсъждане. Селският живот и неговият повтарящ се аграрен ритъм са главния социален пътепоказател. Привързаността към традициите и земята са слабо онагледени в историческата картина, въпреки огромният обем сертификационни представители.

В следващият параграф (1.3.) се разглежда политическа стратификация на селяните през модерната епоха. Прослойката на селяните е тази която неизбежно присъства и в модерната епоха. Но какво е модерна епоха, какви граници обхваща и как се вписват селяните в тази епоха? Подобно на много други исторически движения, модерната епоха се развива различно на *Изток* и на *Запад*. Човекът е разтворен към два свята, това е стената, дяляща го от вътрешността и външния свят, границата между вътре и вън, между нормалността и хаоса, между включеното и изключеното, между *pre* и *post* модерност. Модерният селянин се разкъсва между двата свята, на традиционното и модерното. В него се разкъсват съзнание и тяло, мисли и материална обвивка, общество, затова те трябва да останат разграничени, животът и езикът трябва да се раздалечат, разделят, животинското трябва да бъде несъвършено подобно на човека, който прави всичко възможно, за да бъде смятан за противоположност. Модерният селянин не може нищо повече освен обещание за-себе-си. Българското село през средновековието е мястото, където се пазят изконните аграрни ценности, което изконна част от социално-политическите идеи на българите. Модерната епоха е време на търсенето, самата тя е създала издирване на литература, музика, различни форми на изкуство, колекционерство облечени в различни наименования на през Ренесанс и Просвещение. Един от най-големите колекционери на антични мраморни статуи е Папа Юлий II (1443–1513 г.) Сравняването на Западния Ренесанс и Българското възрожденето е напълно погрешно, като дори самият Ренесанс е коренно различен във Флоренция, Рим и Венеция.

Такова е и Българското възраждане, към което са правени опити да се причисли и към Ренесанса и към Просвещението. Прехода от средновековие към модерността е опит за съотнасяне на Българското възраждане към Ренесанса, а съпадението е Просвещението в което Паисий Хилендарски (1722-1773 г.) написва своята история. Селската среда и през средновековието започва да се превръща в модерна градска която се явява доминиращ фактор за развитие на култури и политически идеи. Селото остава забравено спрямо града, бегли са представите на науките относно съжителстването на село; как е изглеждал домът, организация на землището, селските сечива, занаяти за разлика от градските. Модерните градски идеи не са благосклонни към селяните които съжителстват в града и изпитват презрение спрямо бедните, смятани за виновни за своята бедност. С течение на времето градовете започват да просперират и тяхната основна прослойка работещите (*laboratories*) започват да се борят (*bellatores*) за културни, икономически и политически правомощия, с една цел те да заемат привилегированите функции на *oratores*, като тази борба не винаги е била в полза на работещите живеещи в градовете. Идеите на модерността са исторически и идеологически противопоставяни на традиционния фолклор. Най-универсалния символ на „българското“ – фолклорът е наратив не само в приказките, но и общия живот. Простонародните употреби на идеи са импликации на индивидуалния опит, на идеологически спорове натрупали интерпретативен характер в българския фолклор. Модерността е изразила отношение към модерния български селянин чрез заобикалящия го обществен живот. Той модерният селянин е носител на индивидуални национални качества, специфична морална и духовна култура. Модерният български селянин е успял да се нагоди и съхрани именно по този начин, запазвайки своето културно и стопанско развитие в собствения си бит. Модерно също е прието са се идентифицира и с новаторски, което за модерната епоха означава да не изостанем в това от което произхождаме а

именно селото. В опита си да стратифицирам модерните селяни, достигам до извода, че стратификатор на идеи и културни черти може да бъде всеки, който се опита да лансира собствена типология, отхвърляща предходните утвърдени форми през епохите на Античността, Просвещението, Ренесанса, и т.н. както и развихряне в полето на аксиологията. Обобщаващият характер на модерността позволява да се интерпретират до съвсем нови нива фундаментални идеи, като тяхната истинност не е гарантирана, по скоро е поле за изява и налагане на власт на политическата сцена. Не трябва да се забравя, че бинарните опозиции са съществени за съществуването на човечеството; Изток/Запад, Мъж/Жена, че срещу *Ερως* винаги стои *θάνατος* в противен случай, светът модерният селянин ще бъде унищожен.

Българското общество отхвърля или съпреживява образа на Бай Ганьо, най-често иронично, раздвоен от комбинациите на възможните корелации. Политическата стратификация на селяните както в Античността, Средновековието както и в Модерната епоха се оказва унаследена форма запазила себе си макар и трансформирана

Глава II

Втората глава е озаглавена „Културна класификация на аграризма“. Първи параграф (2.1.) се занимава с културата на източния аграризъм. Хората живяли в пещери са възприемани и считани за предшественици на цивилизацията на днешните хора. Те от своя страна също могат да бъдат предхождани от други културни форми на дивачество и варварство. Този еволюционистки подход е възприет от учени като Л. Х. Морган, Чарлз Дарвин и Едуард Бърнет Тайлър, виждайки в него един всеобхватно непрекъснато и необратимо развитие на човечеството, което от своя страна отрича божественото начало описано от Омир, Платон, библейските

сказания, Жорж Дюмезил и много други. Историята на съвместния живот е единствения начин чрез който може да обясним културата на източния аграризъм. Тя би ни дала причините за неговата поява, конституираните елементи и обстоятелствата за пораждането на дадената култура. Изследването на самата конкретна културна реалност като такава и успеха на анализа ѝ би отхвърлило всякакви съмнения относно невъзможността за антропологичната ерудиция да захване други пътища. Представите които си създава една цивилизация, са абсолютно немислими без погледа в опит за всекидневието на „примитивния човек“. Ритуалите които са възприемани от „примитивните хора“ били винаги негативни, имащи свое социално предназначение и определена функция, която да обясни събитие, възприемано като феномен. Съвместния им живот на „примитивните хора“ предизвикал много промени в търсенето на реалните причини за действителността като дейност на всеки антрополог. Историята на съвместния живот е единствения начин чрез който може да обясним културата на източния аграризъм. Тя би ни дала причините за неговата поява, конституираните елементи и обстоятелствата за пораждането на дадената култура. Изследването на самата конкретна културна реалност като такава и успеха на анализа ѝ би отхвърлило всякакви съмнения относно невъзможността за антропологичната ерудиция да захване други пътища. Изследване не върху външни и явни знаци, които еднакво подвеждат изследователя, като признаци чрез които да се конструира правилен анализ. Социалната тежест, социалният успех, социалната ефикасност, социалната полезност са разглеждани винаги през призмата на различието като оправдание. Така измервайки историчността на събитията те могат да изкривят точка на търсене и създаване на коректна времева културна граница. Логически са трудностите при осмисляне на историята и нейните методологически проблеми. Обединението на различни идеи от една страна и погледа върху конкретна култура от друга като изолираност създават парадокс. Стратификацията на източния аграризъм първо има

изражение в скотовъдство и земеделието, второ има полово изражение, мъж-жена, като за това почти липсват исторически данни.

В следващ параграф (2.2.) описва на културата на западния аграризъм. Историята на културата на западния аграризъм и започва с Келтите. За обработването на земята селянина се е нуждаел от сечива, но металните навлизат в Западна Европа като наследена от Римската империя, така първите заселници на Запада са били изцяло зависими от културата и знанията на *orbis romanorum*. С развиването на земеделската техника, предполагаща занаятчийски умения се развили селските райони. Добре развитата инфраструктура спомага за търговията със земеделски продукти да се разпростира до териториите на днешна Испания, Италия, Англия. Историята на аграрния човек (*homo ager*) на преден план излиза неразрушимата му връзка със земята и неговата независимост, както и липсата от модернизирването в нова религиозна система, която не е ясно до каква степен би договаряла на нуждите му. V-VI век Галия завзета то Франките предложили на селяните нова форма на владееене – крепостен селянин. Нивото на различните ресурси в селото е било ключов фактор за общността. Търговските дейности донасяли не само ресурси, но и контакти, вероятно по голямо представяне на социалната общност. Колективният живот свидетелства за динамична и жизнена култура в и извън общността. Селските училища нивото на образование се е свеждало до уменията да се четат и подписването със знаци символизирайки индивидуалността на селянина. Висока грамотност се наблюдава в ограничените селски райони където външната обмяна на продукти и култура е силно ограничена. Малките селски общности са трудно идентифицирани с модернизацията. Архаични са селските празници който са основни за френските аграрни общности. В празникът *bacheleries* участват всички нива на йерархията в селото, като бедните са били едни от най-важните присъствени прослойки. Празник в който основна роля играят

ергените които следят за морала в общността, порицавайки нарушителите отклонили се от сексуалните нрави. Съблюдавани са забрани, жени да бият мъжете си и вдовици да се омъжват за млади момчета, лишавайки ги от възможността за създаване на семейство. Общността на селяните е успокоена чрез премахването на феодалните права. С премахването на феодализма са премахнат и формите на принудителен труд, права върху лова в горите, крепостничеството. Всички земи на селските общности завзети от благородниците биват върнати. Премахнат е и Църковния данък (десятьк). Сенъориалната власт над аграрната сфера е заличена. 10.VIII.1792 година повторно налаганите феодални ограничения се отменят, освен ако не бъдат установени чрез изрични доказателства за характера на тези права. Бунтовете от 1789 довели до заличаването на права на много сенъори. 17.VII.1793 се установява власт над селските райони, но това довежда до нова политическа криза известна като *Convention Montagnarde*. Въпреки желанието на селската революция да премахне правата на сенъорите, то нейната роля е била точно в противоположен аспект по отношение на реформата в аграрната сфера

Трети и последен параграф (2.3.) се занимава със социално-политическите идеи на аграризма в Европа. Аграризма е идеология, която направлява селските движения в на Европа, Балканите и България в техния социално-политически живот. Възгледа на селячеството се явява сложна амалгама от социално-политически въпроси, пред които те се борят за тяхното разрешаване. Различните селски движения имат собствени версии, които са разработени от техните водачи и/или идеолози. Основната абсолютна ценност на селския начин на живот може да се опише като възхвала на неповторимите качества и добродетели на селото. Основата на Аграризма я поддържа една социалноикономическа и политическа програма, която се явява проводник на интересите на селото. Култа към земеделския труд, разгледан като най-почтения и единствен справедлив начин за получаване на доходи. Аграризмът е и отговор на неразвитите

страни към предизвикателствата на модернизацията. Земеделския съюз се явява звено между селяните и работниците, която е характерна особеност на комунистическата система в Н.Р. България. Селяните са значим фактор и емблематичен образ в политическата история на нашата страна. Тяхното развитие като преобладаващо население и техният народностен облик, формиращ и носещ основни черти от общия национален характер, им отрежда място на основополагащ елемент в цялостната българска стратификационна структура. Селяните се проявяват като фактор в политиката и в Централна и Източна Европа през втората половина на XIX век. В идейно-политически аспект тяхното присъствие определя облика си в зависимост от спецификата на историческите условия в този район. Така, докато в развитите индустриални страни селските организации целят да подпомагат процесите на индустриалното развитие, то в източните части на континента аграрните движения следват други закономерности. В края на XIX и началото на XX век в неразвитите държавите промишлено развитие селяните убедително напомнят за себе си. Съвременното проблеми изискват промени в цялостната държавна политика спрямо тях. Необходимо е модерно селско стопанство, с фермерска насоченост и окрупняване на собствеността, но с българска идентичност. Селскостопанските кооперации могат да дадат глътка въздух за истинска аграрната реформа, но трябва постепенно да се върви към създаването на модерни фермерски стопанства с млади хора. Преструктурирането на селското стопанство и неговото истинско реформиране тепърва предстои. Различните видове (производителни, снабдителни и за реализиране на продукцията) земеделски кооперации на общинско, регионално и областно равнище, а възможно и на национално, се нуждаят от премислени стратегии и практики, поради разрушените вериги за доставки от последните няколко години. По отношение на политическите разбирания на българския селянин са характерни психични феномени трупани от много столетия, които той, съхранява и носи в себе си. За това и промяната им не е така лесна и осезаема колкото тяхната трансформация. В политическите изследвания се набляга на

присъщите за селянина характеристики. Селските демографски проблеми имат своите корени в генерални национални демографски тенденции и могат да се решат само в контекста на тези тенденции. В развитието на българската държава, в резултат на действието на различни историко-икономически причини и предпоставки в българската история, селяните са най-многобройния социално-психологически тип, в сравнение с другите съсловия и прослойки. Те са основа на българщината, основа на всички други издънки, а именно: съсловия, партии, съюзи и др. Същевременно селяните са най-много упрекувани, дамгосвани и критикувани от онези, които самите те са излъчили от своите среди. Българският селянин, скрит в Балкана по усои и дерета прикрепен към полските имоти на спахиите. Затворил се в семейството си и земята около къщата, той се превръща в крепител на душевността, на българщината, на християнството. Като централна производителна фигура селяните са пчеличките на нацията, на народността, те произвеждат материални блага, излъчват книжовници, военни, занаятчии, революционери, търговци. Излъчват още чиновници и бирници, които са се отнасяли към тях твърде некоректно, забравяйки произхода си. Във всички политически изяви на българския селянин, независимо от техния мащаб, предчувствителността доминира трезвеността у него, тя се затвърдява и усилюва през петвековното робство. Чуждото владичество го е приучило да бъде трезв в преценките си, да не се поддава на какви да е емоции и кога да е. Затова българският селянин преживява и се радва без да прекрачва прага на радостта, без да се самозабравя в преживяванията си, тъй като е зависим както от природата, така и от тогавашните обществени условия на робството. Затова той е резервиран към всяко ново политическо явление и не така лесно се поддава на изява.

Корелацията Изток-Запад никога не е била прекъсвана, но западните индустриални влияния заемат стратегическа сила края на XVIII век и началото на XIX век. Източният аграризъм се опитва да бъде модерен, въпреки различията и нюансите който го разграничават от западния. Селяните са значим фактор и емблематичен образ в политическата история

на нашата страна. **Тяхното развитие като преобладаващо население и техният народностен облик, формиращ и носещ основни черти от общия национален характер, им отрежда място на основополагащ елемент в цялостната българска стратификационна структура.** Присъствието на българските селяни в политиката носи отпечатъка на същите социалноикономически условия, характерни за страните от Източна Европа.

Глава III

Третата глава е озаглавена „Периодизация на аграризма в българската история“. Параграф първи (3.1.) дава информация за аграрния фолклор в Българското възрождение. Макар *homo ager* да преминава сложни перипетии в икономическо отношение, той остава непокътнат в една особено изградена противоречива монолитност. По-късно, когато навлиза в задругата, той прибавя към обществените си разбирания нови щрихи. Задругата формира у него особен род социални възприятия. От една страна се подчинява на определени цели и канони, на стереотипи, наложени от мястото си задругата, а, от друга, съхранява индивидуалността си, като изработва свои типични представи, адекватни на онова време. *Homo ager* проявява колективистични чувства в общата работа, радва се, смее се, работи усърдно, но си остава единак в поведението. Замогналите се чорбаджии, с алчността и с близостта си с османлиите, предизвикват омраза и негодувание у него. Настъпват процеси на поляризация сред българските селяни, докато преди е съществувал един общ фон, независимо че е имало бедни и богати. Дребните собственици, уединени в балканските си колиби и подбалканските селища, запазват много от българските черти и качества от миналото. Характерна за тях е голямата им „жилавост“. Подлагани на чести изненади като палежи на къщите им и унищожаване на собствеността им, те са били готови да сменят местоживеенето си, да

се устройват, Балкана и ревниво да пазят традициите, бита, морала, езика, вярата и поколението си. Османския период затвърждава значителен обем от българския социално-политически облик на селянина. Дребният собственик, притежава голяма устойчивост, гъвкавост и никога не пада духом. Тогава го срещаме като изполичар, като собственик на малък парцел от земя, собствено разработена в планината, но при всички варианти, той остава носител на българската народност, със здрав морал и чувство за самосъхранение. От него се раждат еснафът и хайдутинът. От него тръгват синове и внуци към градските, мливарници, чекръци и тепавици. Той не носи амбициите непременно да забогатее а само да се съхрани, да се запази като българин. Консервирането на традициите и селския труд съхраняват идентичността на българския селянин векове на ред. Тази своя идентичност той носи от далечното минало. Поляризацията спрямо чорбаджийството не изостря чертите и качествата му спрямо него били те по-бедни или по-богати. Една от причините за това е дълбоко залегналата в душевността му „жилавост“. В тези характерологични елементи вероятно е заложена и посетнешната търпеливост, устойчивост в политическите им разбирания, свързващи здраво българите изобщо със земята и произхода им. Важни за селяните и еснафите пазарите и панаири от ориенталски тип. Именно това са местата на които тези социални групи реализират продукцията си и по този начин се включват в икономическия живот. На панаириите са идвали стоки от целия цивилизован свят. Еснафските задруги са демократични в своя характер. Занаятчиията за разлика от селянина работи всеки ден от тъмно до тъмно, въпреки, че е градски жител той е много по отруден. След освобождението занаятчиите западат заради. Превръщането на едно населено място в значим търговски център минава през изграждането урбанизирането му. Значима роля за това изграждат неговите граждани – еснафите. На тях дължим борбата за религия и просвета. Темата за Възраждането ни предоставя богат материал за изследване на произведения, като езикови паметници и документи за историческото развитие, като записки, мемоари, вестници и много други, всички тези духовни паметници, независимо от индивидуалните причини за тяхното

създаване. Изследваните произведения/документи имат, антропологическа, психологическа, социална, икономическа, политическа, или пък филологическа стойност с принос към изследването им. Благодарение на тях се изяснява съществените особености на техните съдържания, характеризират се условията за възникване на социално-политическите идеи чрез обособения период. Самите произведения са разгледани сами-по-себе-си от една страна чрез установяване на тяхната художествена стойност, а от друга в техния идеологически синтез на хомогенност и приемственост. Проучването на фолклорните феномени, тяхното развитие установява зависимост от фазите на еволюцията в индивидуални или външни фактори през конкретизираната епоха на възраждането. Проследявайки посоките им развитие, тяхната същност външни и вътрешни причини, които са спомогнали реализирането на дадена фолклорна продукция. Фолклорът е вкаменен в традиционните общества. Той изпълнява ролята на спойка също както религията за обществото. Прието е да се счита, че в Западна Европа събирането и разпространението на фолклора започва с братята Якоб (1785–1863) и Вилхелм (1786–1859) Грим и Ханс Кристиан Андерсен (1805-1875), като техен предшественик е Уилям Шекспир (1564-1616). Докато техният събирателен фолклор обрисова обща картина на Античността и Средновековието, то българският събирателен фолклор се явява създател на българския етнос и бит. У нас през XIX век началото поставят Юрий Венелин (1802-1839) „О характере народных песен у славян задунайских“ (1835), Васил Априлов (1789-1847), Найден Геров (1823-1900), Димитър (1810-1862) и Константин (1830-1862) Миладинови, *„Български народни пѣсни собрани одъ братья Миладиновци Димитрія и Константина и издани одъ Константина. Въ Загребъ въ книгопечатница-та на А. Якича. 1861.“* Георги Ст. Раковски (1821-1867) *„Показалец или ръководство как да се изискват и издирят най-стари чърти нашего бытия, языка, народопоколения, старого ни правления, славнаго ни прошествия и проч. Чяст първа. Одеса, 1859“*, Петко Рачев Славейков (1827-1895) *„Български Притчи Или Пословици И Характерни Думи. Събрани От Петко Рачов Славейков“* (1889), Марко

Цепенков (1829-1920), Любен Каравелов (1834-1879), като през ХХ век продължава от Иван Шишманов (1862-1928), Михаил Арnaudов (1878-1978) „*Кукери и русалии*“ 1920, „*Български пословици*“ 1931, „*Очерци по българския фолклор*“ 1934, но вече с поглед към етнографията, като Димитър Маринов (1846-1940) „*Жива старина*“ 1891, и Иван Хаджийски (1907-1944) „*Бит и душевност на нашия народ*“ 1940. Събирателният образ на българския фолклор има доказателствена роля за съществуването на българския етнос и самобитност. Васил Априлов (1789-1847), Найден Геров (1823-1900) и Иван Богоров (1818-1891) изследват на българския фолклор и етнография, а списъка с тези имена, по- продължава и с Димитър (1810-1862) и Константин (1830-1862) Миладинови, Любен Каравелов (1834-1879) и Петко Рачев Славейков (1827-1895), като през следващият век тази тенденция ще залинее. Фолклорът може да бъде обособен на Стар и Нов завет или иначе казано, *когато Господ ходеше по земята*. ... Разбирането на фолклора изисква голяма степен на себе познание в различни исторически етапи от човешкото развитие разположено между *минало и утре, сън и живот*. Всички тези проблеми на човека представени във фолклора съществуват от незапомнени времена и са неговото отражение чрез устното слово на митовете, философията, медицината и т.н. Устното слово се развива в селото, до като фолклорът се превръща в синоним на употребата в модерния град като двете са напълно необозрими, не само поради културните им измерения а и поради времевите отстояния. Фолклорът се е позиционирал на границата между народна вяра и християнство, между веселието и смъртта. Селската оскъдица е отгледала нереални претенции на модерните граждани. Всичко това е проследимо само чрез връщане към корените на традиционната култура от която обществото бързайки към модерното е забравило. Фолклорът е оцелял чрез имитиране. Свободен, глупав, лесен за манипулиране, погълнат до степента в която пристрастеността и удоволствията са либидно разпуснати да се наслаждават за повече удоволствия, това е гледната точка на модерните опитващи се да създадат

ново статукво към закостенелия фолклор. Във фолклора човекът се явява трансхуманен

Втори параграф (3.2.) илюстрира „невидимата“ социална картина между аграризма и модерната педагогика. Модерност и традиция са две едновременно и самоотхвърлящи се думи, които същевременно са в корелация една спрямо друга. Корелацията между тях, освен тяхната противоположност, се корени и в закономерностите, свързани в невъзможността реално да съществуват без да са в противовес. Отношението на тези две думи - Модерност и традиция са релевантни и за човешките политически взаимоотношения, били те Модерни или Традиционно аграрни, контрастиращи върху реалното им съществуване като функция от политиката. Тяхното разбиране на моменти е хаотично натрупано, вследствие на привличането и отблъскването, което Модерност и традиция са и се самопоставят, от гледна точка на разбирането и гледната точка на отделния политически индивид. Децата не стават личности по смисъла на индивидуалността, а в духа на времето и генерацията си. Едно непълно и повърхностно модерно образование и възпитание през годините, бързо слива завършилите с масата. Липсата на единство и съгласие в една обща политическа логика за образованието на децата, е основен проблем на българското образование от преди вековете, та до наши дни.

В трети параграф (3.3.) се описва политическа идеология на земеделските организации. Обременено от слабото си развитие на модерността, основната част от селското население е представено от дребни собственици. Поради своята многочисленост и липсата на социална растеж, именно тези слоеве формират духовния облик на българското население, те са предпостава и за възникването на идеята за единство на интересите на всички селяни против града. От периода преди Първата

световна война са образите на Андрешко, Бай Ганьо и други показателни персонажи от развитието в българския селски характер. Налице е антиципиране в аспекта на приноса за живота на страната, и народа и ползата, представляваща привилегия за малцина и то не представители на селячеството. Последните три години на XIX век създават обстановка, благоприятна за възпламеняване на заложения заряд на социален конфликт със селото. Програмните постановки на Земеделския съюз са изложени от Александър Стамболийски във вестник „Земеделско знаме”. Те предвиждат редица икономически промени, демократизиране на политическата система и на духовната култура. Предвижда се още стабилизиране на финансово-стопанската политика на държавата, държавна помощ при развитието на онези клонове от селското стопанство, за които има най-подходящи условия и др. Посочват се по-конкретно следните мерки за издигане на икономическия ръст на страната:

Ограничаване на най-едрото спекулативно земеделие. Тази идея, допълнена от постановката за държавна намеса в икономиката, противостои на принципите на икономическия либерализъм и съответства на характерния за менталитета на българския селянин стремеж към увековечаване на дребната собственост. Проектирайки политическата система на българското общество, Стамболийски се стреми да следва традициите на английския и френския парламентаризъм. В програмните постановки на съюза залягат либералните идеи за обществения договор, равенство пред закона, лоялна политическа борба. Съществува и известна антимонархическа и дори републиканска насоченост, която се вижда най-вече от практиката на самостоятелното управление на БЗНС и от издигнатата по това време формула „царят царува, но не управлява”. Демократичните аспекти във възгледите на Стамболийски и неговите напредничави виждания за селското стопанство обаче съжителстват и с някои антилиберални политически схващания. В условията на следвоенна криза, на фона на олевяването на широки слоеве от населението и необходимостта някой да подпише Ньойския договор, в България става възможно да се установи управлението на БЗНС. Благоприятно е и това, че

съсловната идеология на Ал. Стамболийски отговаря на тенденциите към ревизия на довоенния либерализъм в политическата мисъл. Дошъл на власт в името на подписването на мирния договор и извеждането на страната от международната изолация, Стамболийски управлява страната противоречиво и без всякога да прилага на практика старите си възгледи. В действителност лозунгът на БЗНС за народовластие се превръща не само в основа на еднопартийна, но и на еднолична диктатура. Създава се т.нар. „оранжева гвардия”. Законът за трудовата повинност задължава гражданите да работят по строежите на пътища, обществени сгради и железници. Аграрната реформа ограничава собствеността върху земята до 300 декара, като останалите по този начин свободни земи се разделят на безимотните и малоимотните селяни и бежанците, с което се цели да се увековечи дребното земевладеене и се създаде необходимата социална база на властта. Демократичен, но и антилиберален характер, има прогресивното данъчно облагане на едрия капитал и законът за отчуждаване на едрата градска жилищна собственост за държавни и обществени нужди. Специално уреден консорциум поема търговията със зърнени храни и произведенията от тях и осигурява и в този отрасъл намесата на държавата и съответно - на заемащите държавни постове лица. Корупционните практики не са нещо ново и непознато за българското общество. Още емблематичните образи от фейлетоните на Алеко за следосвобожденска България „*Разни хора, разни идеали*”, както и знаменития „*Бай Ганьо*” са показателни за мисленето, водено от „келепира” и изгодата, погазващо лично, национално достойнство и патриотизъм. Корупцията и днес е една от най-сериозните заплахи за демокрацията и нейното съществуване е безспорно. Същевременно по отношение на селския характер за българите е специфична връзката със земята, с рода, гореща привързаност към патриархалните ценности (каквито виждаме в „*Гераците*” на Елин Пелин например) и в този смисъл, корупцията, свързана с политико-антропологичния образ на българския селянин не намира такава силна почва на развитие, каквато се открива за нея в останалите прослойки и обществени групи. Самостоятелното

управление на БЗНС завършва с преврата на 9 юни 1923г. и с мъченическата смърт на Александър Стамболийски. Превратът е последван от низ трагични събития, които характеризират обстановката в България от 1923 г. до втората половина на 40-те години като перманентна гражданска война. Това е една от причините на земеделската власт в нашата историография да се гледа през призмата на емоционални и политически пристрастия.

Аграризма като идеологическа основа на земеделските движения бива обособен от хибридни възприемания на различни социално-политически идеи. В сърцевината си трудно бива определен под общо значение, поради „селският аграризъм“ и „градския аграризъм“. В полюсите на това напрежение се стратифицира индификационната силует на *homo ager*. Така функционирането на дебата за аграризма и ролята му в Българската модерност, утопично създава идеи допълващи идеологията на една невъзможна корелация.

Заклучение

Българската модерност е предизвикателство пред *homo ager* и неговите политически възгледи. Въпреки, че е модернизирани животът му отново се върти около аграрния календар. От значенията на думите „село“ и „селянин“ може да се приеме, от една страна положителна конотация, на човек който обработва земята и живее при нея, а от друга страна съществува негативна конотация за изостаналост, грубост, бедност. Борбата с необразоваността в селските райони започва през XIX век и както се вижда от настоящото изследване тя не приключва и през XX век. Колкото и да е стар света, най-ранните датирания посочват първите *homo ager*. Нравствените и образователни творби на Вергилий (Георгики – Земеделски стихотворения) стратифицират информацията за нуждата от аграризъм. Човешката интроспекция от времето на Прометей е сделка с природата, в която *homo ager* прави опити за оцеляване. Опити в който

новите познания биха подобрили значително животът му чрез писмеността, която би спомогнала неговото съществуване, ако можеше да чете. Политиките за педагогическо преборване на селското невежество и жилавост са неуспешни, поради „модернизацията“, в технически, а не в духовен смисъл. В аграрните общества промени се наблюдават само след появата на политически трусове, който раздвижват из основи целият социално-политически живот и ред. В посочения контекст настоящото изследване е разгледало специфичните прояви на българското село и селяниите в политическия живот на страната, с характерните страни на този образ проявени в исторически и битов аспект. Изясняването на аграризма е именно резултат от изследването на културите, които са го обособили от Античността до Модерността. Преместването на *homo ager* в модерния град заличава неговата културна идентичност и той спира да следва аграрния календар като преминава към препитание което не зависи от природата. *Суеверията изграждащи характера на аграрния човек го свързват повече с архаичния период от колкото с Модерната епоха, отъждествявайки знанието за света, с това къде са се формирали началните представи за произход на всичко съществуващо. Поредица от случайни или неслучайни събития са довели до решителни демографски промени към края на XVIII век, въвеждайки българското село в Модерната епоха. Така модерната му трансформация е станала все по неясна. Въпреки, че Нахълтването на модерността предрешена като нещо ново не изпълнява своята задача, *homo ager* само напуска местообитанието си и трансформира старите потури в костюм, радикално несъвместимо с неговата битност. Социално-политическия мироглед и идеология на аграризма в модерността се явява политически катаклизъм. Големият културен взрив на селото гръмогласно открива проявленията на политическия език. Селските атрибути са низвергнати като остарели и никому ненужни етнографски фосили. Смяната на ролите, умиращите вечни фолклорни надежди за месианско спасение трансформират*

всекидневието на аграрния човек в политическо суеверие. Модерното общуване е далеч от фолклора. То е всекидневно и не повлияно от годишния цикъл. Новите правила изместват наследените морални норми, като нещо което все едно не е съществувало, нещо митично. Технологичната култура на модерния аграрен човек е останала на същото културно равнище. За това аграризма се явява реванш спрямо обективните дадености. Самата модерна реалност се явява многослойна и противоречива спрямо собствения си произход. Селското спокойно ежедневиe преминава в забързаността на модерния град. Аграризмът в историческият обзор между двете световни войни, легитимира властта на homo ager и го трансформира в модерността. Той в настоящото изследване представя трансформацията като алтернатива на продължението на потомството им. За някои изследователи аграризмът се явява като експеримент в социално-политическите идеи на XIX и XX век. Той или земеделският опит като политическа идея намира място за дебат в съвременната наука. Като такъв ще остане в интереса на изследователите, поради неговата значимост за миналите, настоящите и бъдещите поколения. 20-те и 30-те години на XX век „монтират“ аграризма в Българската модерност като основна част без, която той не може да бъде отделен от историята. Връзката между политика и аграризъм не може да бъде разграничена поради невъзможност за разбирането на идеологическите и политическите течения в посочения период. Аграрните движения в Германия, Чехословакия, Югославия (Хърватия и Сърбия), Румъния, България са наследство от Първата световна война и като такива, те са играли огромна роля в политическия живот на следвоенния период. Земеделските партии и тяхната власт взема надмощие точно в този период и те загърбват идеологическите принципи, чрез игнориране на световни събития. Войната променя напълно аграрните идеологии, някои от тях се вливат във военните структури, участващи във Втората световна война, други напълно изчезват или остават като наследници на крайно леви

убеждения, до собственото им заличаване. Нахълтването в политиката изобщо е цел, в която *homo ager* е виждал собственото си спасение през вековете. Социално-политическите идеи на аграризма са обвити в основна цел – притежанието на собствена земя и оръдия с които тя да бъде обработвана. Делегитимирането на *homo ager* чрез модерността, като фактор от властта е постоянно и устойчиво. Дори с идването на власт на отделни аграрни партии, обикновеният селянин остава изолиран от политиката. Социално-политическата идея на аграризма в българската модерност е преди всичко срещу мотива на неравенството. Социалната стратификация на *homo ager* е способствала създаването на постоянна неформална вражда по линията *граждани-селяни, богатство-бедност*. Неравенството по доходи и имущество е създавало различни стратификационни позиции. Като такова неравенството продиктува желанието на аграрния човек за изграждане на йерархическо и подоходно равенство с помощта на съвкупен резултат (бунтове, революции). Неравенството се явява парчето земя (*ager*) близо до населеното място в средновековието притежателя на много земя може да се позволи да премине в съсловието на конниците, докато този с малко земя, дори не може да бъде автархичен. *Ager* (нивата) се явява самодостатъчна за оцеляването на човека, рефлексия на *homo ager*. Тенденциите, които са се очертали през модерността са трансформирали напълно *homo ager*, до неговото обезличаване и депровинциализирано настояще. Модерността не е донесла тъй желаното благоденствие, справедливост и равенство.

Поставените цели и задачи са постигнати чрез извличането и обобщаването на аграризма, като социално-политически феномен. Чрез подобна проблематизация се разкрива образа на стратификационната трансформация на *homo ager*. Неговото историческо стратифициране и имплементиране в различни държавни формати. Чрез извличания от историческите данни се дават насоки за бъдещето и устойчивостта на селото в съвременни условия, чрез неговото подмладяване и създаване на

вътрешни вериги за доставки. Тази тенденция ясно се очерта още през 2020 година в изказванията на много водещи политици и определена като *nouveau modèle économique*, което придава допълнителна актуалност на темата. Решаването на съвременните проблеми изискват промени в цялостната държавна политика спрямо тях. Необходимо е технологично селско стопанство, с фермерска насоченост, но с вътрешни вериги за доставки. Селскостопанските кооперации могат да дадат глътка въздух за истинска аграрна реформа, но трябва постепенно да се върви към създаването на технологични фермерски стопанства с млади хора. Преструктурирането на аграрния сектор и неговото истинско реформиране тепърва предстои. Различните видове земеделски производители, снабдителите на общинско, регионално и областно равнище, възможно и на национално, се нуждаят от нови стратегии и практики, поради разрушените вериги за доставки от последните няколко години.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Приносите на изследването са:

1. Изясняване на същността на земеделските класи благодарение на културите, които са го обособявали от Античността до Модерността.
2. Проблематизиране на стратификационната трансформация на аграризма и неговата лингвистична конотативност.
3. Описанието на *homo ager* в модерния свят и неговата културна същност и идентичност. Заличаването на аграрния календар и преминаването към препитание, което гарантира бита му.
4. Посочени са наличните специфични прояви на българския *homo ager* в политическия живот и характерните страни на този образ проявени в исторически и битов аспект.

5. Предложени са препоръки за бъдещи аграрни политики очертаващи новият икономически модел и ред.

Научно-практически приноси:

- Въведено е стратификационното понятие *homo ager*.
- Резултатите от изследването може да послужат за образователни цели в сферата на средното и висшето образование, както и за вземането на правилни решения относно бъдещи аграрни политики.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТИКАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

- Янков, Явор. Политическа стратификация на античните селяни. *e-Journal VFU*, брой 20, 2023, ISSN 1313-7514
- Янков, Явор. Модерната педагогика срещу традиционната аграрна автархия. *e-Journal VFU*, брой 21, 2023, ISSN 1313-7514
- Янков, Явор. Политическа стратификация на аграризъм и модерната педагогика. *e-Journal VFU*, брой 21, 2023, ISSN 1313-7514